

دلالت‌های بیانگرانهٔ رنگ‌ها در قرآن کریم

رضا رفیعی راد^۱

چکیده

رنگ در فیزیک نور، محصول جذب طول موج‌های رنگ‌های دیگر و بازتاب طول موج نوری خاص است، اما همین بازتاب، در ذهن بشر، معناها و مفاهیمی متنوع تولید می‌نماید. در هنرهای تجسمی، نظریهٔ بیانگری رنگ به کارکردهای رنگ در بیان ارزش‌های ذهنی و احساسی انسان، می‌پردازد. قرآن کریم، به اشکالی گوناگون رنگ‌ها را به کار گرفته و معنایی متفاوت را به وسیلهٔ آن‌ها انتقال داده است. این پژوهش با جمع‌آوری، دسته‌بندی و تحلیل و تطبیق معانی رنگ‌ها در جستجوی جنبه‌های بیانگرانهٔ رنگ در قرآن کریم است. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بیانگری رنگ سفید در آیهٔ ۱۰۶ سورهٔ آل‌عمران بر استقامت و پایداری، زرد روشن در آیهٔ ۶۹ سورهٔ بقره، فرح بخشی و القای حس شادی، کبود (آبی پررنگ) در آیهٔ ۱۰۲ سورهٔ طه، حس گناهکاری و سیاه در آیهٔ ۱۰۶ سورهٔ آل‌عمران و آیهٔ ۱۸۷ سورهٔ زمر، به القای احساسی که کفرگویی و دروغگویی در چهرهٔ انسان تولید می‌کند و نیز در آیهٔ ۱۷ سورهٔ زخرف به خشم و هم‌چنین آیهٔ ۴۱ سورهٔ عبس، به جنبه‌های بیانگرانهٔ رنگ سیاه دال بر غم و اندوه اشاره دارد.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، رنگ‌ها، بیانگری رنگ، نمود رنگ.

۱- دانشجوی دکتری هنرهای اسلامی، دانشکدهٔ هنرهای صنعتی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

r.rafeirad@tabriziau.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۴

مقدمه

بیانگری^۱ رنگ، برخلاف نظریه نمود^۲ رنگ که به نموده‌های رنگ در طبیعت، می‌پردازد، به کارکرد رنگ‌ها در بیان ارزش‌های ذهنی و احساسی، می‌پردازد. (ایتن، ۱۳۷۸: ۴۰) رنگ‌ها در زبان‌های مختلف دنیا مورد استفاده قرار گرفته و به شکلی فراوان از بیانگری رنگ‌ها بهره‌برداری نموده‌اند. باید توجه داشت که زبان، پایه‌های اصلی ارتباطات انسانی را شکل می‌دهد. (Trudgill, 1967: 13؛ قزوینی، ۱۴۲۴: ۳) همچنین حامل اطلاعات بسیار مهم نظیر ساختارهای اجتماعی، سیاسی، خانوادگی، اقتصادی و دیدگاه‌ها به جهان نیز هست. (Cover, 1975: 339-235) و نیز نزول قرآن کریم به صورت کلمه، نشان‌دهنده آن است که خدا نیز از طریق زبان با انسان‌ها ارتباط برقرار کرده و زبان را محملی برای پیام خود برگزیده است. چنان‌که نشان داده خواهد شد، در زبان قرآن کریم، اشارات مستقیم به رنگ‌های آبی، زرد، قرمز، سبز، سیاه و سفید و برخی تأثیرات بر انسان به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم وجود دارد. (شریفی، ۱۳۹۶: ۱۴۸) همچنین پیام قرآن در این زمینه آن است که تنوع و تفاوت رنگ‌ها نشانه‌ای از آیات الهی است تا انسان را به پاکی فطرت و رنگ الهی و حذف همه رنگ‌ها برساند (بلوردی، ۱۳۸۷: ۱۰۸) البته مسلمانان معتقد هستند که از قرآن باید با به‌کار بستن روشی ویژه که متناسب متن است، بهره گرفت. این امر، اعمال اصول نظریه‌های ادبی را نیز برای آن دشوار می‌سازد. رودی پارت^۳ بیان می‌کند که اعتقاد مسلمین بر آن است چون قرآن، کلامی الهام گرفته شده از خداوند می‌باشد، بنابراین همیشه در بهشت به شکل اصلی و ایده‌آل خود وجود داشته است. به همین جهت، قرآن به واقع یک اثر ادبی نیست و نمی‌تواند ابژه مطالعات ادبی قرار گیرد. (Rahman, 2012: 24) با این حال، اگرچه قرآن کتابی صرفاً ادبی نیست، اما برخی را عقیده بر این است که به رسمیت شناختن وجوه ادبی قرآن، راه‌هایی را برای آگاهی از ابعاد معنوی آن باز می‌کند. (Johns, 1993: 103) رنگ‌ها، عناصری مهم در تصویرسازی اشکال مختلف زبان و ادبیات به شمار می‌روند؛ زیرا با همه شئون زندگی مانند علوم، روانشناسی، دین، فرهنگ و هنر و اسطوره در ارتباطی تنگاتنگ هستند. (Sharif, 1974: 12) کاربرد رنگ‌ها، تنها برای تفاوت قایل شدن میان اشیا نیست، بلکه هر رنگ، حامل معنای فکری و فرهنگی بوده و تأثیراتی فراوان در انسان بر جا می‌گذارد.. (شاهر، ۱۳۸۱: ۲) کاربرد رنگ در زبان، تنها برای تزیین کلام نیست، بلکه با مفهوم و بلاغت ارتباط دارد. (عصفور، ۱۳۸۲: ۲۸۱) مثلاً رنگ‌ها در بیان شرقی، بی‌تکلف ظاهر می‌شوند و دنیای درونی این ترکیب خالص، نماد یک قلمرو جهانی عظیم و عمیق‌تر دیگر است و بی‌تکلف بودن رنگ‌ها در هنر شرقی از جوهری معنوی برخوردار می‌باشد. (Huangfu, 2015: 52) یا در میان اعراب، منفورترین رنگ برای چشم، رنگ آبی بود و به عنوان نفرین، به دشمنان «آبی باد چشمانش» می‌گفتند و زرقاء،

1. Expressions
2. Impression
3. Rudi Paret

یعنی نایبایی؛ زیرا حدقه چشم نابینایان، آبی رنگ می‌شود. (ابو سعود، ۱۴۱۱: ۴۱) رنگ سبز نیز در تفکر اسلامی رمز خیر و ایمان بوده و به همین دلیل در پرچم‌های عربی و گنبدها و پرده کعبه مورد استفاده قرار گرفته است. (شاهر، ۱۳۸۱: ۲) هم‌چنین می‌توان مشاهده کرده که بیش از هفتاد درصد رنگ‌های به کار رفته در پرچم‌های کشورهای اسلامی، رنگ سفید (۷۶ درصد) و رنگ قرمز (۷۲ درصد) است. (بختیاری و زنگی، ۱۳۹۳: ۱۶۷) پژوهش‌ها نشان می‌دهند که رنگ در قرآن کریم، بیش‌تر جنبه واقع‌گرایانه دارد (رفیعی راد و خزائی، ۱۳۹۸: ۸۹) و این متن شریف از این نوع کارکرد توصیفی رنگ‌ها در جهت تشریح پدیده‌های عالم بهره برده است (رفیعی راد، ۱۳۹۹: ۱۳۶). هم‌چنین رنگ‌های به کار رفته در قرآن کریم یا به منظور توصیف یک چیز یا یک پدیده، مورد استفاده واقع شده‌اند یا دارای معانی استعاری، کنایی و گاه تشبیهی می‌باشند. (عزیزی‌پور و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۶۳) و هم موضوعاتی نظیر فیزیولوژی، روانشناسی رنگ، نقش درمانی، تأثیر رنگ در موجودات زنده، رنگ‌های متعادل در طبیعت (بیستونی، ۱۳۸۵: ۲۰) نیز در قرآن مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش پیش‌رو بر آن است تا نشان دهد قرآن کریم از رنگ و بیانگری رنگ، چگونه و تا چه اندازه بهره برده است. در بازگردان آیات قرآن کریم از ترجمه فارسی محمد مهدی فولادوند استفاده شده است.

۱. ادبیات نظری پژوهش

۱-۱. پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی که درباره رنگ در قرآن کریم در ایران انجام شده‌اند، را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد:

الف - مقالات

- ۱- علی شریفی، «رنگ از منظر قرآن کریم، حدیث و روانشناسی»، دو فصلنامه قرآن کریم و علم، سال ۱۳۹۶، صص ۱۶۱-۱۶۶، نویسنده بیان می‌دارد که در قرآن از رنگ‌های آبی، زرد، قرمز، سبز، سیاه و سفید یاد شده که این رنگ‌ها به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر انسان اثر می‌گذارند.
- ۲- طیبیه بلوردی، «رنگ‌ها و پیام‌ها در قرآن کریم»، فصلنامه مشکوه، سال ۱۳۸۷، شماره ۹۸، صص ۷۵-۸۶. یافته‌های این مقاله حاکی از آن است که رنگ در قرآن کریم هم از منظر روانشناسی و هم از منظر فیزیولوژیک به کار گرفته شده، و در نهایت به حذف همه رنگ‌ها به عنوان پیام منجر می‌شود.
- ۳- رضا رفیعی راد، و محمد خزائی، «تطبیق منظر معنایی رنگ‌ها در قرآن کریم و ادبیات کنایی فارسی»، نشریه علمی هنرهای صناعی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، سال ۱۳۹۸، دوره چهارم، شماره اول، صص ۸۹-۹۸. در این مقاله، جنبه‌های کنایی رنگ‌ها در قرآن و ادبیات کنایی مورد تطبیق قرار گرفته و مشخص شده

قرآن کریم، بیش‌تر از جنبه واقع‌گرایانه رنگ‌ها استفاده نموده و برخی کارکردهای کنایی رنگ‌ها در ادبیات کنایی فارسی، برگرفته از قرآن کریم است.

۴- فیروزه محمدی حسن آبادی، «رویکرد نشانه‌شناختی به مفهوم رنگ و کاربرست آن در قرآن کریم»، دوفصلنامه پژوهش‌های زبانشناختی قرآن کریم، سال ۱۳۹۳، دوره ۳، شماره ۱، صص ۷۷-۹۲، این پژوهش در تحلیل واژگان رنگ در قرآن کریم از رویکردهای نشانه‌شناختی مانند درون‌متنیت و تفاوت (روابط همنشینی و جاننشینی) بهره‌گرفته و نتایج مفید را ارایه نموده است.

۵- رضا رفیعی راد، «کاربست واقع‌گرایانه و غیر کنایی رنگ‌های سیاه و سفید در قرآن کریم و اشعار حافظ» فصلنامه مطالعات ادبی متون اسلامی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده اسلام تمدنی، سال ۱۳۹۹، شماره بیستم، زمستان، صص ۱۱۹-۱۳۶، در این پژوهش، نشان داده شده که در شعر حافظ، رنگ‌ها، اغلب به صورت کنایی به کار برده شده و کارکرد واقع‌گرایانه آن در تطبیق با قرآن کریم، بسیار اندک است.

۶- علی شریفی و مجید جوکار، «رنگ سفید از منظر قرآن کریم و روانشناسی»، پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم، سال ۱۳۸۹، شماره ۷، صص ۱۶۳-۱۷۹، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مفاهیم رنگ سفید در قرآن کریم و روانشناسی رنگ باهم یکسان هستند.

ب- کتب

۱- محمد بیستونی و گروه تحقیق، کتاب «رنگ‌شناسی از دیدگاه قرآن کریم و حدیث (روانشناسی رنگ‌ها و بررسی ۵ رنگ ذکر شده در قرآن کریم)»، انتشارات بیان جوان، قم، ۱۳۸۵، به جمع‌آوری رنگ‌ها در قرآن کریم و روایات پرداخته و سپس در تلاش برای کارکرد بخشیدن به رنگ در زمینه‌های روانشناسی و درمان از لابلای این متن شریف برآمده‌اند.

تمایز پژوهش پیش‌رو با پژوهش‌های انجام شده، در آن است که تئوری بیانگری رنگ‌ها در قرآن مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲. پرسش‌های پژوهش

- ۱- جنبه‌های بیانگرانه رنگ‌ها در قرآن کریم چگونه است؟
- ۲- قرآن کریم، تا چه اندازه از کارکرد بیانگرانه رنگ‌ها استفاده نموده است.

۱-۳. فرضیه‌های پژوهش

- ۱- تنوع رنگ در قرآن زیاد نیست و برخی رنگ‌ها، کارکردی بیانگرانه دارند و بر تأثیرات ناخودآگاه رنگ بر روان انسان تأکید دارند.

۲- قرآن از جنبه‌های بیانگرانه رنگ کم‌تر استفاده نموده است و بیش‌تر بر واقع‌گرایی آن تأکید دارد.

۴-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

در حال حاضر نظریه‌های مربوط به رنگ در هنر و علوم انسانی، بر اساس اصول و مبانی برگرفته از پژوهش‌هایی از دیگر کشورها انجام می‌گیرد. در صورتی که بسیاری از مفاهیم و اصول آن با میراث بصری تمدنی ایرانی-اسلامی که سابقه طولانی در حوزه هنرهای تجسمی دارد، متفاوت بوده و ضروری است که از میان متون اصلی این تمدن، مبانی فرم و رنگ، استخراج شود. به این ترتیب، درک انجای کارکردهای بیانگرانه (و نمود) رنگ در قرآن کریم، به عنوان مهم‌ترین منبع شکل‌گیری تمدن اسلامی، می‌تواند گامی مهم در این زمینه محسوب شود.

۵-۱. روش پژوهش

این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به انجام رسیده است. در ابتدا تمامی رنگ‌هایی که در قرآن کریم، تفکیک، سپس به ترجمه‌ها، جهت تبیین معانی آن‌ها مراجعه شد. در مرحله بعد به توصیف مفاهیم و معناهای مختلف رنگ‌های به کار رفته پرداخته شد، آن‌گاه این مفاهیم و دلالت‌های معنایی، دسته‌بندی و جنبه‌های بیانگرانه رنگ‌ها تحلیل و مشخص گردیدند.

۲. بیانگری رنگ

رنگ یک محرک ادراکی است که در همه مکان‌های بشری حضور دارد و اغلب از وجه زیبایی‌شناختی مورد توجه قرار می‌گیرد. اما رنگ‌ها، فراتر از کارکردهای زیبایی‌شناسانه، با عملکرد روانی، عاطفی، شناختی و رفتاری انسان‌ها پیوند برقرار می‌کنند. (Elliot, et al, 2014: 95) حتی برخی پژوهش‌ها به جنبه‌های درمانی رنگ نیز اشاره می‌کنند. (O'Connor, 2011: 229) ایتن در کتاب خود، دو نظریه نمود رنگ و بیانگری رنگ را بیان نموده است. تئوری بیانگری رنگ، به تأثیرات ناخودآگاهی اختصاص دارد که رنگ‌ها بر روح و روان انسان دارند باعث می‌شوند که با دیدن هر رنگ حس متفاوتی را تجربه کنیم. این نظریه ناظر بر آن است که مشاهده و فعل و انفعالات بصری، صرفاً اعمالی ابژکتیو نیستند، بلکه پس از انتقال از چشم به مغز، سبب وقوع فرایندها و ادراکاتی در روان انسان می‌شود. گوته نیز بر اثرگذاری‌های عمیق آگاهانه و ناخودآگاه رنگ بر انسان تأکید دارد. ایتن، برای توضیح نظریه خود، مهمانی شام یک بازرگان را به عنوان مثال بیان نموده است. مهمانان بر سر میز نشسته بودند و غذاهای لذیذ و رنگین با بوهای مطبوع، بر روی میز وجود داشت. ناگهان نور سالن پذیرایی به رنگ قرمز درآمد و گوشت‌های پخته خوشمزه و لذیذ و غذاها دلچسب‌تر شده بودند. ولی ناگهان نور قرمز تبدیل به نور سبز شد و احساسات میهمانان نسبت به غذاها تغییر کرد زیرا نور سبز بر غذا افشاندن شده بود و کباب‌ها و دیگر غذاها گندیده به نظر می‌رسیدند و آن‌ها با دیدن این غذاها، اشتهای خود از

دست دادند و دیگر میلی به خوردن غذا نداشتند. در این موقع، ناگاه نور سالن به رنگ زرد تغییر کرد. میهمانان، پریشان و متعجب شده و حتی برخی، سالن را ترک کردند، اگرچه می دانستند که همه این تغییرات ناشی از تغییر رنگ هست، اما دیگر هیچ کس میل به خوردن این غذاها نداشت.

رنگ، بیش از آن که تنها پوشاننده سطوح باشد، احساساتی را نیز در ما پدید می آورد. بیانگری رنگ به احساساتی که رنگها به ما می دهند می پردازد. بازتاب رنگ آبی روی پوست، حالت رنگ پریده و مرده به بدن انسان می دهد. رنگ سرخ در چهره انسانی، عصانیت و خشم، غضب، طغیان، هیجان و تب را نشان می دهد. ایتن، بیانگری برخی رنگها را بیان نموده است. مثلاً زرد، در گنبدهای طلایی مساجد بیزانس و در نقاشی های استاد های رنسانس برای نشان دادن آخرت، شگفتی، پادشاهی و سلطنت، نور و خورشید استفاده می شد. زرد، به طور کلی نشان روشنی و نور است. هنگامی که می گویند فلانی «روشن» است، نشان دهنده هوش و آگاهی او می باشد. پس زرد به گونه ای با فهم و دانایی در ارتباط می باشد و نشان دهنده دانش و معرفت است.

یا قرمز، بسیار انعطاف پذیر می نماید و به حالت هایی مختلف می تواند در بیاید. به آسانی با آبی و زرد ترکیب می شود و استعداد زیادی برای تغییر مایه های رنگی را دارد. قرمز- نارنجی، تاریک و متراکم است و وقتی قرمز به این رنگ تبدیل می گردد، نیروی آتشین و ملتهب دارد. قرمز در واقع نماد حیات و زندگی است و برای رویش گیاهان عامل مؤثری به شمار می آید و شورش و هیجان را بیان می کند. قرمز هم رنگ سیاره مریخ بوده و نشانی از مبارزه و انقلاب و شورش دارد. قرمز نارنجی، تابشی پر شور از عشق است و قرمز ارغوانی نشان دهنده عشق روحانی است، اما در رنگ ارغوانی (قرمز و آبی)، قدرت روحانی و دنیوی کنار هم قرار دارند.

درباره بیانگری رنگ آبی نیز چنین گفته است که آبی در برابر قرمز بی تحرک، ولی از لحاظ معنویت، فعال به نظر می آید و قرمز از همان نظر بردبار و بی اراده است. آبی همیشه رو به سردی و قرمز روی به گرمی دارد. آبی همواره متوجه درون است. همان قدر که قرمز با خون الفت دارد، آبی با اعصاب پیوسته می باشد. آبی در فصل زمستان خود را نشان می دهد. هنگامی که طبیعت خاموش می شود، رنگ آبی تازه زندگی خود را آغاز می کند. آبی همیشه سایه دار بوده و تمایل دارد در تاریکی خود را نشان دهد. آبی مفهوم ایمان را جلوه گر می سازد و به فضای لایتناهی و روح اشاره می نماید و برای مردم چین نماد جاودانگی است. وقتی آبی تاریک شود، معنای وهم، بیم و ترس، غم و اندوه و مرگ و نیستی را نشان می دهد، اما اغلب به عالم بالا اشاره دارد. (ایتن، ۱۳۸۷: ۱۷۰-۱۹۰)

۳. رنگ های به کار رفته در قرآن کریم و مفاهیم آنها

در آیات قرآن کریم، نام رنگ های سفید، دوازده بار؛ زرد روشن (صفراء فاقع)، یکبار؛ زرد مایل به قهوه ای، سه بار؛ زرد شتری، یکبار؛ قرمز، دو بار؛ سبز و سبز پررنگ مایل به سیاه، (مُدْهَاتْمَانِ)، هشت بار؛ کبود، یک بار و سیاه نیز نه بار به صورت اشاره مستقیم و با استفاده از واژه اصلی و مشتقات آن نام برده شده است.

به این ترتیب، تعداد هر کدام از رنگ‌ها مشخص شد. غیر از سیاه و سفید، تیره‌ترین رنگ در نظام رنگ‌بندی قرآن کریم، سبز پررنگ مایل به سیاه (مدهامتان) و روشن‌ترین رنگ آن نیز زرد روشن است. بیش‌ترین تعداد استفاده از رنگ جز سیاه و سفید، مربوط به رنگ سبز می‌باشد.

جدول شماره ۱: رنگ‌های به کار رفته در قرآن

سوره‌ها	تعداد	رنگ
(آل عمران/۱۰۶)، (اعراف/۱۰۸)، (بقره/۱۸۷)، (شعرا/۳۳)، (طه/۲۲)، (نمل/۱۲)، (یوسف/۸۴)، (صافات/۴۶)، (صافات/۴۹)، (قصص/۳۲)، (فاطر/۲۷)، (مریم/۴)	۱۲	سفید (بَيْضًا، أْبْيَض)
(بقره/۶۹)	۱	زرد روشن (صَفْرًا فَاقِع)
(حدید/۲۰)، (روم/۵۱)، (زمر/۲۱)	۳	زرد مایل به قهوه‌ای (صَفْرًا)
(مرسلات/۳۳)	۱	زرد شتری (صَفْرًا)
(فاطر/۲۷)، (رحمن/۳۷)	۲	قرمز (أَحْمَر، وَرْدَة)
(حج/۶۳)، (انعام/۹۹)، (یوسف/۴۳)، (یوسف/۴۶)، (انسان/۲۱)، (کهف/۳۱)، (رحمن/۷۶)	۸	سبز و سبز پررنگ مایل به سیاه، (أَخْضَر، مُدْهَامَاتَانِ)
(طه/۱۰۲)	۱	کبود (زُرْقًا)
(آل عمران/۱۰۶)، (نحل/۵۸)، (بقره/۱۸۷)، (زمر/۶۰)، (زخرف/۱۷)، (ملک/۲۷)، (فاطر/۲۷)، (عبس/۴۱) قتره، (اعلیٰ/۵) احوی	۹	سیاه (قَتْرَةً، الْأَسْوَد، أَحْوَى)

۴. مفاهیم رنگ‌ها در قرآن کریم

به این ترتیب با جمع‌آوری آیاتی که در آن‌ها از رنگ‌ها استفاده شده، به دسته‌بندی معنا و مفهوم هر رنگ در قرآن کریم به صورت جدول‌های جداگانه پرداخته خواهد شد.

۴-۱. رنگ سفید

رنگ سفید در قرآن کریم برای دلالت بر هفت مفهوم به کار رفته است:

۴-۱-۱. پایداری بر ایمان و سعادت ابدی: در آیه «يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ» (آل عمران / ۱۰۶)، «روزی که چهره‌هایی سپید، و چهره‌هایی سیاه گردد. اما سپاهرویان به آنان گویند آیا بعد از ایمانتان کفر ورزیدید؟ پس به سزای آنکه کفر

می‌ورزیدید، عذاب را بچشید.» این آیه رنگ چهره را بر اساس این‌که انسانی بعد از ایمان، کافر شده یا نشده، تقسیم‌بندی نموده است و سفید شدن چهره (تَبَيُّضٌ وُجُوهُ) بر پایداری بر ایمان دلالت می‌کند.

۲-۱-۴. رنگ معجزه دست حضرت موسی علیه السلام: در آیه «وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ» (اعراف/۱۰۸، شعراء/۳۳)، «و دست خود را از گریبان بیرون کشید و ناگهان برای تماشاگران سپید و درخشنده بود.» عبارت «تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ» در آیه «وَاصْنُمِ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَى» (طه/۲۲) و دست خود را به پهلویت ببر، سپید بی‌گزند برمی‌آید، این معجزه‌ای دیگر است.» و در آیه «وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتِ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» (نمل/۱۲)، «و دست را در گریبان کن تا سپید بی‌عیب بیرون آید. این‌ها از جمله نشانه‌های نُه‌گانه‌ای است که باید به سوی فرعون و قومش ببری، زیرا که آنان مردمی نافرمانند.» و آیه «اسْأَلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاصْنُمِ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» (قصص/۳۲)، «دست خود را به گریبان ببر تا سپید بی‌گزند بیرون بیاید، و برای رهایی از این هراس بازویت را به خویشتن بچسبان. این دو نشانه دو برهان از جانب پروردگار تو است که باید به سوی فرعون و سران کشور او ببری، زیرا آنان همواره قومی نافرمانند.» اشاره به رنگ سفید و معجزه‌آسای دستان حضرت موسی علیه السلام دارند.

۳-۱-۴. عیب و بیماری، نابینایی، پیری: در آیه «وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتِ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» (نمل/۱۲)، «تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ» اشاره به معجزه حضرت موسی علیه السلام دارد. قرآن با عبارت (مِنْ غَيْرِ سُوءٍ) اشاره می‌کند که این سفیدی، با سفیدی که محصول عیب و بیماری است، تفاوت دارد. در نتیجه، رنگ سفید در قرآن بر بیماری و عیب نیز دلالت می‌کند. در آیه «وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسَفَى عَلَى يَوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ» (یوسف/۸۴) «و از آنان روی گردانید و گفت ای دریغ بر یوسف، و در حالی که اندوه خود را فرو می‌خورد، چشمانش از اندوه سپید شد.»، «وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ» رنگ سفید بر نابینا شدن چشمان حضرت یعقوب علیه السلام از شدت اندوه دلالت می‌کند. در آیه «قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا» (مریم/۴)، «گفت پروردگارا، من استخوانم سست گردیده و سرم از پیری سپید گشته، و ای پروردگار من، هرگز در دعای تو ناامید نبوده‌ام.» رنگ سفید، به صورت شعله‌ای بر روی سر (اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا) به کار برده شده، که نشان پیری است.

۴-۱-۴. رنگ نور صبحگاهی: در بخشی از آیه «... فَالآن بَاشِرُوهُمْ وَأَنْتُمْ مَأْتُونَ» (سوره بقره/۱۸۷) «و آن‌ها را بشارت دهید و شما می‌آیدید» اشاره به رنگ نور صبحگاهی است. در آیه «حَتَّى يَبْيُتِنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُمْ وَأَنْتُمْ غَاكِمُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لِنَاسٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ» (بقره/۱۸۷)، «و

بخورید و بیاشامید تا رشته سپید بامداد از رشته سیاه شب بر شما نمودار شود؛ سپس روزه را تا فرا رسیدن شب به اتمام رسانید.» عبارت (الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ) اشاره به نور سفید صبحگاه دارد.

۴-۵. رنگ راه‌هایی که در کوه‌ها وجود دارند: در آیه «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَابِيٌّ سُودٌ» (فاطر/ ۲۷)، «آیا ندیده‌ای که خدا از آسمان، آبی فرود آورد و به وسیله آن میوه‌هایی که رنگ‌های آن‌ها گوناگون است بیرون آوردیم؟ و از برخی کوه‌ها، راه‌ها و رگه‌های سپید و گلگون به رنگ‌های مختلف و سیاه پر رنگ آفریدیم.»، (مِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ) به جاده‌هایی به رنگ سفید اشاره می‌نماید.

۴-۶. رنگ شراب بهشتی: در آیه «بَيْضَاءَ لَذَّةً لِلشَّارِبِينَ» (صافات/ ۴۶)، «شرابی سپید و روشن که آشامندگان لذت کامل برند.»، رنگ سفید به «کَاسٍ» بر می‌گردد.

۴-۷. شدت رنگ سفید حوریان: در آیه «كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ» (صافات/ ۴۹)، «گویی آن حوران (در سفیدی و لطافت) بیضه مکنوند.» بیض به معنای تخم (شترمرغ) است که حوریان از شدت سفیدی به آن تشبیه شده‌اند.

۴-۲. رنگ زرد

رنگ زرد با دقت فراوان به صورت سه طیف در قرآن کریم آمده است. مهم‌ترین نکته درباره رنگ زرد آن است که در هر سه حالت، قرآن کریم این رنگ را در توصیف واقع‌گرایانه رنگ حیوان و گیاه استفاده کرده و تنها در یک مورد به فرح‌بخشی رنگ زرد شتری برای انسان اشاره نموده است. طبق جدول شماره دو می‌توان کارکردهای معنایی رنگ زرد در قرآن کریم را مشاهده نمود.

۴-۲-۱. موی شتر: در آیه «كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ» (مرسلات/ ۳۳)، «گویی شترانی زرد رنگ‌اند.» رنگ زرد برای توصیف رنگ موی شتر به کار رفته است.

۴-۲-۲. رنگ گاو بنی اسرائیل: در آیه «قَالُوا اذْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْثُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْتُهَا تُسْرُ النَّاطِرِينَ» (بقره/ ۶۹)، «گفتند: از خدایت بخواه که رنگ آن گاو را معین کند. موسی گفت: خدا می‌فرماید گاو زرد روشن باشد که بینندگان را فرح بخشد.»، برای رنگ گاو (إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْتُهَا تُسْرُ النَّاطِرِينَ) مورد استفاده قرار گرفته که رنگ فرح‌بخش برای بینندگان نیز معرفی شده است.

۴-۲-۳. رنگ گیاهان خشک: رنگ زرد (مایل به قهوه‌ای) در آیه «اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ وِزْيَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهْبِجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ» (حدید/ ۲۰)، «زندگانی دنیا) در مثل مانند بارانی است که گیاهی در پی آن از زمین بروید که برزگران (یا کفار دنیاپرست) را به شگفت آورد و سپس

بنگری که زرد و خشک شود و بپوسد.» (ثُمَّ يَهِيحُ فِتْرَاهُ مُصْفَرًّا) خشک شدن گیاه، و نیز زردی خزان گیاه و در آیه «وَلَكِنَّ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ» (روم/۵۱)، «و اگر باز بادی فرستیم که آن کشت سبز را زرد و پژمرده بنگرند به کفر بر می گردند.» (أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا) بر پژمردگی گیاه دلالت می کند.

۳-۴. رنگ قرمز

رنگ قرمز در دو سوره قرآن ذکر شده است.

۳-۴-۱. رنگ راه‌ها در کوه‌ها: در آیه ۲۷ سوره فاطر: «و (در زمین) از کوه‌ها طرق زیاد و اصناف و رنگهای مختلف سفید و سرخ و سیاه هست.»، (جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا) برای نشان دادن رنگ راه‌ها در کوه‌ها به کار رفته است.

۳-۴-۲. رنگ آسمان: در آیه «فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ» (الرحمن/۳۷)، «پس آن‌گاه که آسمان شکافته شود تا چون گل سرخ گون و چون روغن مذاب و روان گردد.»، برای توصیف رنگ آسمان کره زمین در هنگام قیامت از رنگ قرمز استفاده نموده است.

۴-۴. رنگ سبز

از این رنگ مطابق جدول شماره چهار، هم برای گیاهان و هم برای پوشش انسان بهره برده شده است.

۴-۴-۱. سبزی گیاهان: رنگ سبز در آیه «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ» (حج/۶۳)، «آیا ندیده‌ای که خدا از آسمان، آبی فرو فرستاد و زمین سرسبز گردید؟ آری، خدا است که دقیق و آگاه است.» (فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً) و آیه «وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ خَبًا مُمْتَرًا كَبَابًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» (انعام/۹۹)، «و او است کسی که از آسمان، آبی فرود آورد؛ پس به وسیله آن از هر گونه گیاه برآوردیم، و از آن جوانه سبزی خارج ساختیم که از آن، دانه‌های مترامی برمی آوریم، و از شکوفه درخت خرما خوشه‌هایی است نزدیک به هم. و باغهایی از انگور و زیتون و انار، همانند و غیر همانند خارج نمودیم. به میوه آن چون ثمر دهد و به طرز رسیدنش بنگرید. قطعاً در این‌ها برای مردمی که ایمان می آورند نشانه‌هاست.» (فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا) که به سبز شدن گیاهان بعد از بارش باران اشاره دارند. هم چنین این رنگ بر رنگ سبز هفت خوشه در خواب عزیز مصر دلالت می نماید که در آیات «وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ» و «يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ

يَعْلَمُونَ» (یوسف/ ۴۳ و ۴۶)، «و پادشاه مصر گفت من در خواب دیدم هفت گاو فربه است که هفت گاو لاغر آن‌ها را می‌خورند، و هفت خوشه سبز و هفت خوشه خشکیده دیگر. ای سران قوم، اگر خواب تعبیر می‌کنید، درباره خواب من، به من نظر دهید.» (سَعِ سُنُبَلَاتٍ خُضْرٍ) به کار رفته است.

۴-۴-۲. لباس بهشتیان: رنگ سبز در آیه «عَالِيَهُمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا» (انسان/ ۲۱)، «بهشتیان را جامه‌های ابریشمی سبز و دیبای ستبر در بر است و پیرایه آنان دستبندهای سیمین است و پروردگارشان باده‌ای پاک به آنان می‌نوشاند.»، (سُنْدُسٍ خُضْرٌ) و آیه «أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا» (کهف/ ۳۱)، «آنانند که بهشت‌های عدن به ایشان اختصاص دارد که از زیر قصرهایشان جویبارها روان است. در آن جا با دستبندهایی از طلا آراسته می‌شوند و جامه‌هایی سبز از پرنیان نازک و حریر ستبر می‌پوشند. در آن جا بر سربرها تکیه می‌زنند. چه خوش پاداش و نیکو تکیه‌گاهی!»، (ثِيَابًا خُضْرًا) برای توصیف رنگ لباس بهشتیان به کار رفته است.

۴-۴-۳. فرش و بالش بهشتی: رنگ سبز در آیه «مُتَّكِنِينَ عَلَى زُرْفٍ خُضْرٍ وَعَبَقَرِيٍّ حِسَانٍ» (الرحمن/ ۷۶)، «بر بالش سبز و فرش نیکو تکیه زده‌اند.»، (زُرْفٍ خُضْرٍ) برای توصیف فرش و بالش‌های بهشتی به کار رفته است.

۴-۴-۴. باغ‌های بهشتی: در آیه «مُدْهَامَتَانِ»: (الرحمن/ ۶۴) «که از شدت سبزی سیه‌گون می‌نماید.»، باغ‌های بهشتی را از نظر رنگ توصیف می‌کند.

۴-۵. رنگ کبود

تنها یک بار از رنگ کبود در قرآن کریم استفاده شده است. برخی زُرْقًا را در آیه «يَوْمَ يَنْفُخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا» (طه/ ۱۰۲)، که می‌فرماید «همان روزی که در صور دمیده می‌شود، و در آن روز مجرمان را کبودچشم برمی‌انگیزیم.» چشم کبود و برخی دیگر (مکارم شیرازی) برای بدن‌های کبود ترجمه نموده‌اند.

۴-۶. رنگ سیاه

رنگ سیاه در نه آیه مورد استفاده قرار گرفته است:

۴-۶-۱. سیاه شدن چهره: در آیه «يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ» (آل عمران/ ۱۰۶)، «در آن روزی که چهره‌هایی سپید، و چهره‌هایی سیاه گردد، اما سیاه‌رویان به آنان گویند آیا بعد از ایمانتان کفر ورزیدید؟ پس به سزای آنکه کفر می‌ورزیدید عذاب را بچشید.»، (تَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ) که سیاه شدن چهره را به دلیل

کفر ورزیدن بعد از ایمان می‌داند. هم‌چنین «الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَى اللَّهِ وَجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ» در آیه «وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَى اللَّهِ وَجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِمُتَكَبِّرِينَ» (زمر/۶۰)، «و روز قیامت کسانی را که بر خدا دروغ بسته‌اند سیاه روی می‌بینی، آیا جای سرکشان در جهنم نیست؟» نیز سیاه شدن چهره را به دلیل دروغ بستن بر خدا می‌داند. و نیز در آیه «وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ» (نحل/۵۸)، «و هر گاه یکی از آنان را به دختر مژده آورند، چهره‌اش سیاه می‌گردد، در حالی که خشم خود را فرو می‌خورد.» (وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ) و نیز آیه «وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ» (زخرف/۱۷)، «و چون یکی از آنان را به آن چه به خدای رحمان نسبت می‌دهد خبر دهند، چهره او سیاه می‌گردد، در حالی که خشم و تأسف خود را فرو می‌خورد.»، خشم نیز دلیل سیاه شدن چهره معرفی می‌گردد.

۴-۶-۲. ابر و دود سیاه: آیه «تَرَاهُهَا قَتْرَةً» (عبس/۴۱)، «آنها را تاریکی پوشانده است.» اشاره به فرو رفتن گناهکار در ابری سیاه از غم و اندوه دارد.

۴-۶-۳. سیاهی شب: در آیه «... فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَاتَّبَعُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ» (بقره/۱۸۷)، (مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ) رنگ سیاه به سیاهی شب دلالت می‌نماید.

۴-۶-۴. رنگ راه‌ها در کوه‌ها: عبارت (مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَعَرَايِبُ سُودٌ) در آیه «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَايِبُ سُودٌ» (فاطر/۲۷)، «عَرَايِبُ سُودٌ» به معنای بسیار سیاه و سیاه پررنگ است که بر رنگ راه‌ها و رگه‌ها در کوه دلالت می‌کند.

۴-۶-۵. رنگ گیاهان خشک: در آیه «فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ» (اعلیٰ/۵)، «و پس از چندی آن را خاشاکی تیره و سیاه گردانید.» احوی به رنگ سیاه دلالت دارد.

۵. بررسی معنای واقع‌گرایانه و دلالت بیانگرانه رنگ‌ها در قرآن

پس از تفکیک و دسته‌بندی معانی تحت‌اللفظی ترجمه آیات شریف قرآن کریم که در آن‌ها رنگ‌ها به کار رفته‌اند، حال می‌توان جنبه‌های بیانگرانه هر کدام از آن‌ها را مشخص نمود.

جدول شماره ۲: رنگ‌های به کار رفته در قرآن

رنگ	معنای واقع‌گرایانه	دلالت بیانگرانه
سفید (بَيْضَاءُ، اَبْيَضُ)	پایداری بر ایمان و سعادت ابدی	حس استقامت و ایستادگی
	رنگ معجزه دست حضرت موسی <small>عليه السلام</small>	فاقد دلالت بیانگرانه

فاقد دلالت بیانگرانه	عیب و بیماری، نابینایی، پیری		
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ نور صبحگاهی		
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ راه‌ها در کوه‌ها		
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ شراب بهشتی		
فاقد دلالت بیانگرانه	شدت رنگ سفید حوریان		
فرح بخشی و شادی آور بودن برای مخاطب	رنگ گاو بنی اسرائیل	زرد روشن (صفراء فاقع)	زرد
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ گیاهان خشک	زرد مایل به قهوه‌ای (صفراء)	
فاقد دلالت بیانگرانه	موی شتر	زرد شتری (صُفْرًا)	
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ راه‌ها در کوه‌ها	قرمز (احمر، وردة)	
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ آسمان در قیامت		
فاقد دلالت بیانگرانه	سبزی گیاهان، لباس بهشتیان، فرش و بالش‌های بهشتی، باغ‌های بهشتی	سبز و سبز پررنگ مایل به سیاه، (اخضر، مُدْهَمَاتَانِ)	
گناهکاری	کبود شدن چشم	کبود (زُرْقًا)	
کفرگویی	کفر بعد از ایمان	سیاه شدن چهره	
دروغگویی	دروغ بستن به خدا		
خشم	عصبانیت از دختردار شدن		
غم و اندوه	ابر و دود سیاه	سیاه (قَتْرَةٌ، الْأَسْوَدُ، أَخْوَى)	
فاقد دلالت بیانگرانه	سیاهی شب		
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ راه‌ها در کوه‌ها		
فاقد دلالت بیانگرانه	رنگ گیاهان خشک		

نتیجه‌گیری

رنگ به عنوان یکی از عناصر بصری، نه تنها از جنبه‌های فیزیکی برای انسان‌ها مورد توجه بوده، بلکه برای بیان احساسات، توصیفات، تخیلات، رمزها و نمادها و دیگر شئون انسانی نیز کارکرد داشته است. وسعت حوزه کارکرد رنگ‌ها، به حدی است که هم در زبان و ادبیات مخلوق و هم در کتاب سعادت بشر که از جانب خداوند خالق نازل شده، به وضوح حضور دارد. قرآن کریم که کتاب سعادت بشر است، به اشکال گوناگون رنگ‌ها را به کار گرفته و معنای متفاوتی را به وسیله آن‌ها انتقال داده است. پژوهش حاضر با جمع‌آوری، دسته‌بندی و تحلیل و تطبیق معانی رنگ‌ها مشخص کرد که در قرآن کریم، علی‌رغم تأکید بر نگاه واقع‌گرا به رنگ و کاربرست توصیفی آن‌ها برای شرح و گزارش رویدادها و پدیده‌های دنیوی و اخروی، اما به نحو محدودی، به مسأله بیانگری رنگ نیز توجه داشته است. چنان‌که نتایج زیر حاصل شد:

- ۱- بیانگری رنگ سفید، دلالت بر حس استقامت و ایستادگی،
- ۲- بیانگری رنگ زرد روشن دلالت بر فرح بخشی و القای حس شادی،
- ۳- بیانگری رنگ کبود (آبی پررنگ)، دلالت بر گناهکاری،
- ۴- بیانگری رنگ سیاه، دلالت بر القای خشم، هم‌چنین القای احساسی که کفرگویی و دروغگویی در چهره انسان تولید می‌کند، و نیز به جنبه‌های بیانگرانه رنگ سیاه دال بر غم و اندوه،
- ۵- و نیز مشخص شد رنگ‌های قرمز و سبز، فاقد دلالت‌های بیانگرانه هستند و در کارکرد آن‌ها، صرفاً به پرداخت ویژگی رنگی ابژه‌های محسوس توجه شده است.

منابع و مآخذ

۱. ابوالسعود، محمد بن محمد (۱۴۱۱ق)، ارشاد العقل السليم الى مزايا القرآن الكريم، لبنان: دار احياء التراث العربی.
۲. ایتن، یوهانس (۱۳۷۸)، هنر رنگ، تهران: یساوی.
۳. بختیاری، فریبا و بهنام زنگی (۱۳۹۳)، «بررسی ساختار بصری پرچم کشورهای جهان؛ با مطالعه رنگ، نشانه و نوشتار ۱۹۶ پرچم رسمی»، مجله پژوهش هنر، شماره ۵، صص ۱۶۵-۱۷۰.
۴. بلوردی، طیبه (۱۳۸۷)، «رنگ‌ها و پیام‌ها در قرآن کریم»، فصلنامه مشکوه، شماره ۹۸، صص ۷۵-۸۶.
۵. بیستونی، محمد (۱۳۸۵)، رنگ‌شناسی از دیدگاه قرآن کریم و حدیث (روان‌شناسی رنگ‌ها و بررسی پنج رنگ ذکر شده در قرآن کریم)، قم: بیان جوان.
۶. رفیعی‌راد، رضا و محمد خزائی (۱۳۹۸)، «تطبیق منظر معنایی رنگ‌ها در قرآن کریم و ادبیات کنایی فارسی، نشریه علمی هنرهای صناعی اسلامی، دوره چهارم، شماره اول، صص ۸۹-۹۸.
۷. رفیعی‌راد، رضا (۱۳۹۹)، «کاربست واقع‌گرایانه و غیر کنایی رنگ‌های سیاه و سفید در قرآن کریم و اشعار حافظ»، فصلنامه مطالعات ادبی متون اسلامی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده اسلام تمدنی، شماره بیستم، صص ۱۱۹-۱۳۶.
۸. شاهر، عبدالله (۱۳۸۱)، «الأثر النفسی للون»، مجلة الموقف الأدبی، العدد ۳۷۹، صص ۱-۱۷.
۹. شریفی، علی (۱۳۹۶)، «رنگ از منظر قرآن کریم، حدیث و روان‌شناسی»، دوفصلنامه قرآن و علم، شماره ۱۴، صص ۱۶۱-۱۶۶.
۱۰. شریفی، علی و مجید جوکار (۱۳۸۹)، «رنگ سفید از منظر قرآن کریم و روان‌شناسی»، پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم، شماره ۷، صص ۱۶۳-۱۷۹.
۱۱. عصفور، جابر (۲۰۰۳)، النقد الادبی، بیروت: دارالکتاب اللبنانیة.
۱۲. عزیزی‌پور، محمدرضا و مسعود باوان پوری، مصطفی احمدپناه و فاروق نعمتی (۱۳۹۷)، «کاربرد نمادین رنگ‌ها در قرآن کریم»، فصلنامه مطالعات قرآن کریم، سال نهم، شماره ۳۳، صص ۱۶۳-۱۷۹.
۱۳. فولادوند، محمد مهدی (۱۳۹۵)، ترجمه قرآن کریم، چاپ سوم، تهران: پیام عدالت.
۱۴. محمدی حسن‌آبادی، فیروزه (۱۳۹۳)، «رویکرد نشانه‌شناختی به مفهوم رنگ و کاربرد آن در قرآن کریم»، دوفصلنامه پژوهش‌های زبانشناختی قرآن کریم، دوره ۳، شماره ۱، صفحه ۷۷-۹۲.
15. Cover, Lois Brauer (1975), *Anthroplogy for Our Time*, Oxford Book University Company.

16. Elliot, Andrew J. and Maier, Markus A. (2014), Color Psychology: Effects of Perceiving Color on Psychological Functioning in Humans, *Annual Review of Psychology*, Vol. 65: 95-120, <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115035>
17. Huangfu. Juan (2015), On Unpretentious Aesthetic of Eastern and Western Painting Colors, *2nd International Conference on Education, Language, Art and Intercultural Communication (ICELAIC 2015)*.PP 41-55
18. Johns, A.H. (1993), In search of common ground: The Qur'an as literature?, *Journal Islam and Christian-Muslim Relations*, 4 (2): PP 191-209.
19. O'Connor, Zena (2011), Colour psychology and colour therapy: Caveat emptor, *Color Research and Application*, Volume 36, Issue 3, PP 229-234. <https://doi.org/10.1002/col.20597>
20. Rahman, Yusuf (2012), The Qur'an as Literature: Literary Interpretation of the Qur'an, *Journal of Qur'an and Hadith Studies*, 1 (1): PP 23-40.
21. Sharif, Taregh. (1974), Alsheer Vallafoonal Tashkili, *Majallatol Mooghefol Adabi*, Aladad 7, PP 3-35. [in Arabic]
22. Trudgill, peter. (1976), *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*, Penguin Publication.